

Reanalyzing the Concept of Positive Thinking in the Teachings of Imam Ali in Order to Present Educational Implications and its Validation

ARTICLE INFO

Article Type

Analytical Review

Aurhors

Reza Farashbandi¹,
Zohreh Saadatmand²,
Maryam Baratali³,
Seyed Ebrahim Mirshah Jafari⁴

How to cite this article

Zohreh Saadatmand, Associate professor, Department of Curriculum planning, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan .
Reanalyzing the Concept of Positive Thinking in the Teachings of Imam Ali in Order to Present Educational Implications and its Validation.
ISSN: 2251-6166: Journal of Quran and medicine, 2020:5(2): 42-58

ABSTRACT

This study seeks to investigate the concept of positive thinking in the teachings of Imam Ali (as) in order to provide educational implications and its validation. The present study is a qualitative research that has been done using thematic analysis method and based on inductive approach. The field of this research included all written and digital texts and documents related to the teachings of Imam Ali (as) using a purposeful approach. In data analysis, thematic coding method was used to remove additional and common codes and three columns under the following headings were categorized which were basic themes (codes and key points of the text), organizing themes (themes obtained from combining and summarizing basic themes) and global themes (super-ordinte themes containing the principles governing the text as a whole). Then these themes were drawn in the form of website network maps and the prominent themes of each of these levels and the relationships between them were shown. The results showed 350 basic themes, 4 organizing themes and 3 global themes. According to the results, the main concepts of positive thinking in the teachings of Imam Ali (as) included logical interpretation (problems and difficulties, assigning matters to God, oneself and others and the the temporary nature of positive and negative events), positive expectation (waiting for help from God and others and expecting pleasant events to occur), the role of God, oneself and others in occurring events (attention to God and to God's attributes) and attention to one's positive characteristics and thoughts (attention to the results of deeds and to the actions).

Keywords: The Concept of Positive Thinking, Imam Ali (as) Teachings, Educational implications, Validation.

1. PhD Student, Department of Philosophy of Education, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.
2. Associate professor, Department of Curriculum planning, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan .
3. Assistant Professor, Department of Curriculum planning, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan.
4. Professor, Department of Educational Sciences, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

Article History

Received: 2020/07/21

Accepted: 2020/09/19

واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) به منظور ارائه دلالت‌های تربیتی و اعتباربخشی آن

رضا فراشبندی

دانشجوی دکتری، گروه فلسفه آموزش و پرورش، واحد اصفهان (خراسان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

زهره سعادت‌مند

دانشیار، گروه برنامه‌ریزی برنامه درسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان (نویسنده مسئول)، ایران.

مریم براتی

استادیار، گروه برنامه‌ریزی برنامه درسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان.

سید ابراهیم میر شاه جعفری

استاد، گروه علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

چکیده

این پژوهش درصدد واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) به منظور ارائه دلالت‌های تربیتی و اعتباربخشی آن است. پژوهش حاضر در زمره پژوهش‌های کیفی بوده که با استفاده از روش تحلیل مضمون و بر مبنای رویکرد استقرایی انجام شده است. حوزه پژوهش شامل کلیه متون و اسناد مکتوب و دیجیتال مرتبط با آموزه‌های حضرت علی (ع) با استفاده از رویکرد هدفمند بود. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش کدگذاری موضوعی استفاده شد که کدهای اضافی و مشترک حذف و سه ستون تحت عناوین مضامین پایه (کدها و نکات کلیدی متن)، مضامین سازمان دهنده (مضامین به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه) و مضامین فراگیر (مضامین عالی در برگیرنده اصول حاکم بر متن به مثابه کل) دسته‌بندی شد. سپس این مضامین به صورت نقشه‌های شبکه تارنما رسم و مضامین برجسته هر یک از این سطوح و روابط میان آن‌ها نشان داده شد. یافته‌ها نشان‌دهنده ۳۵۰ کد مضمون پایه، ۴ مضامین سازمان دهنده و ۳ مضمون فراگیر بود. بر اساس نتایج به دست آمده عمده‌ترین مفاهیم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) شامل تفسیر منطقی (مشکلات و سختی‌ها، انساب کارها به خداوند، خود و دیگران و موقت بودن حوادث مثبت و منفی)، انتظار مثبت (انتظار کمک از سوی خداوند و دیگران، انتظار وقوع رویدادهای خوشایند)، نقش خدا، خود و دیگران در وقوع رویدادها (توجه مثبت به خداوند و توجه مثبت به ویژگی‌های خداوند) و توجه به ویژگی‌ها و افکار مثبت خود (توجه مثبت به نتایج کارها و توجه مثبت به اعمال) بود.

کلیدواژه‌ها: مفهوم مثبت اندیشی، آموزه‌های حضرت علی (ع)، دلالت‌های تربیتی، اعتباربخشی.

تاریخ دریافت:

تاریخ پذیرش:

*نویسنده مسئول:

مقدمه

در سراسر نهج البلاغه و دیگر آموزه‌های حضرت علی (ع) به ابعاد مثبت و سازنده رفتارها، صفات افراد، و افکار مثبت نگر توجه شده است. حضرت علی (ع) نه تنها خود به این موارد توجه داشتند، بلکه دیگران را نیز هدایت می‌کردند تا این ابعاد را به‌طور

اختیاری و آگاهانه مورد توجه قرار دهند. برای مثال، به زیبایی‌های جهان توجه داشته باشیم، صفات خداوند را که همه مثبت هستند فراموش نکنیم، کارهای نیک و مثبت دیگران را به خاطر داشته باشیم و از پیامدهای مثبت اعمال غفلت نکنیم. توجه به این ابعاد جهان در واقع نگاه واقع‌بینانه و در عین حال، مثبت‌نگرانه به مسائل است. از طرفی در باب مفهوم مثبت‌اندیشی بایست بیان نمود که مثبت‌اندیشی به معنای داشتن نگرش‌ها، افکار و رفتار و کرداری خوش‌بینانه در زندگی است. به عبارت دیگر، از نظر روان‌شناسی، مثبت‌گرایی هم مثبت‌اندیشی است و هم مثبت‌کرداری (۱).

در مبحث لغوی و مفهومی مثبت اندیشی باید بیان نمود که مثبت اندیشی در لغت به معنای «مثبت‌نگری»، «خوش‌باوری»، «مثبت فکر کردن» و «داشتن امید همیشگی به یافتن راه حل» است. از سویی بر اساس تعریف روانشناسی مثبت‌گرا، مثبت اندیشی نوع نگرش و عادات فکری روزمره مردم بر زندگی آنهاست. مطالعات نشان می‌دهد که مثبت اندیشی امید به زندگی و تغییر شرایط در جهت مثبت را به همراه خواهد داشت (۲). همچنین مثبت اندیشی استفاده کردن از تمامی ظرفیت‌های ذهنی مثبت و نشاط‌انگیز و امیدوارکننده در زندگی، برای تسلیم نشدن در برابر عوامل منفی ساخته ذهن و احساس‌های یأس‌آور ناشی از دشواری ارتباط با انسان‌ها و رویارویی با طبیعت است (۳).

از طرفی مثبت اندیشی، آن دسته از افکاری هستند که بر اساس اهداف ویژه‌ای سازمان می‌یابند و فرد با در نظر گرفتن آن اهداف، افکار خود را نیز سازمان می‌دهد، به طوری که شخص می‌تواند به صورت گام‌به‌گام به تهیه مراحل بپردازد که موجب رسیدن او به اهدافش خواهد شد (۴). از طرفی مثبت اندیشی، تلاشی است ذهنی، برای پاسخ‌گویی صحیح و دقیق به سؤالات ذهنی که به ابزاری چون منطق، خردورزی، دانش، تجربه و درک صحیح موضوع نیازمند است. هر یک از روش‌های مثبت اندیشی را می‌توان متدهایی دانست که به کمک آن‌ها، قسمتی از فرایند حل مسئله، با موفقیت طی می‌شود (۵). همچنین مثبت اندیشی شیوه‌ای از فکر کردن است که فرد را قادر می‌سازد نسبت به رفتارها، نگرش‌ها، احساس‌ها، علائق و استعداد‌های خود و دیگران برداشت و تلقی مناسبی داشته باشد و با حفظ آرامش و خونسردی بهترین و عاقلانه‌ترین تصمیم را بگیرد (۶). از سویی مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) جایگاه خاص و ارزشمندی دارد و به واژه‌هایی همچون «حُسن ظن»، «نیک‌اندیشی» و «نیکو گمانی» نزدیک است و می‌توان در راستای آن‌ها به واکاوی پرداخت. از جمله اینکه در حدیثی ایشان فرمود: حسن ظن از بهترین صفات انسانی و پربرترین مواهب الهی است (۷).

در حدیث دیگری از همان امام بزرگوار می‌خوانیم: حسن ظن از بهترین خوی‌ها و برترین بهره‌ها است (۷). مثبت‌اندیشی به افراد کمک می‌کند تا به بهترین شکل با زندگی کنار بیایند. مثبت‌اندیشی صرفاً در داشتن افکاری خاص خلاصه نمی‌شود، بلکه نوعی رویکرد و جهت‌گیری کلی درباره زندگی است. مثبت‌اندیشی یعنی توجه داشتن به امور مثبت در زندگی و نپرداختن به جنبه‌های منفی. مثبت‌اندیشی به معنای آن است که تصور خوبی از

هدایت می‌کردند تا این ابعاد را به‌طور آگاهانه مورد توجه قرار دهند. از منظر آموزه‌های حضرت علی (ع) توجه به این ابعاد جهان در واقع نگاه واقع‌بینانه و در عین حال، مثبت‌نگرانه به مسائل است. از منظر آموزه‌های حضرت علی (ع) یکی از ویژگی‌های مثبت انسان که هم در رشد و تکامل خود او نقش مهمی دارد و هم اساس روابط اجتماعی می‌باشد مثبت اندیشی است (۱۱).

از طرفی دلالت در لغت به معنی راهنمایی، هدایت، ارشاد و رهنمون می‌باشد (۱۲). در مفهوم دلالت، یعنی چیزی به گونه‌ای باشد که علم به وجود آن موجب انتقال ذهن به چیز دیگری شود یا چیزی ذهن ما را به چیز دیگر رهنمون نماید. انتقال ذهن از یک امر به امر دیگر یا به عبارت دیگر دلالت یک شیء بر شیء دیگر، بی‌جهت و بدون سبب نیست. سبب این انتقال، در واقع همان علاقه و پیوند راسخ و استواری است که میان دو شیء در ذهن برقرار است و این پیوند ذهنی نیز علتی دارد که آن علت، علم به ملازمه میان دو شیء و همراهی آن‌ها در بیرون از ذهن است و چون این ملازمه و همراهی دو چیز، گاهی ذاتی آن امر است و گاهی طبعی و گاهی نیز از قرارداد و وضع نشأت می‌گیرد (۱۳). از طرفی تربیت پیچیده‌ترین حوزه فعالیت بشری است، که تحول و توفیق در آن دغدغه همیشگی تاریخ بشر بوده و هست و برای موفقیت در این مسیر باید به بخش‌ها و عوامل مختلف مؤثر در آن اهتمام داشت. اگر جایگاه تربیت را به خوبی دریابیم، می‌فهمیم که تبیین و تقویت حضور آن در صحنه تربیت مطلوب و زندگی معقول اجتناب‌ناپذیر است (۱۴). روان‌شناسی و اندیشه اسلامی و هر حوزه علمی و معرفتی به اشکال مختلف بر این نیاز اصرار می‌ورزند و اهمیت آن را در تعالی و شکوفایی مادی و معنوی انسان متذکر شده‌اند بدین خاطر، محقق بر آن شد که دلالت‌های تربیتی مثبت اندیشی را در آموزه‌های حضرت علی (ع) مورد بررسی قرار دهد.

همچنین با بررسی پژوهش‌ها در داخل و خارج در راستای موضوع مشخص شد که در داخل کشور تحقیقی به صورت مستقیم به واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) به‌منظور ارائه دلالت‌های تربیتی پرداخته نشده است در برخی از تحقیقات به صورت ضمنی در مقدمه به آن اشاره‌هایی شده است و نتایج نامخوانی به دست آمده است از جمله اینکه: مثبت اندیشی از دیدگاه صاحب‌نظران عنوان پژوهشی است که توسط حشمتی انجام شد. نتایج پژوهش حاکی از این بود که مثبت اندیشی شکلی از فکر کردن است که برحسب عادت در پی به دست آوردن بهترین نتیجه از بدترین شرایط می‌باشد به عبارت دقیق‌تر مثبت نگری فرآیندی تعمودی و انتخابی است. افکار و نگرش مثبت باعث افزایش سطح دفاعی بدن می‌شود و بدن را قوی‌تر می‌کند. تعادل روح بهترین دفاع بر ضد افکار منفی و بیماری‌هاست. مثبت اندیشی بهترین راه مبارزه با استرس است. اضطراب و استرس دائمی برای بدن و ذهن بسیار خطرناک است. در نتیجه مثبت اندیشی موجب عمر طولانی می‌شود. در واقع شادمانی را باید از درون خود شروع کنیم و این امر جز با مثبت اندیشی میسر نمی‌شود (۱۱). از سویی رستم نژاد و همکاران در پژوهشی به بررسی مثبت اندیشی و موانع آن از منظر قرآن و احادیث پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از این بود که مثبت اندیشی نحوه تفکر خوش‌بینانه و امیدوارانه به

خوش داشته باشیم، نه آن که همواره خود را سرزنش کنیم. مثبت‌اندیشی یعنی نیک اندیشیدن درباره دیگران و حسن ظن داشتن به آن‌ها و با دیگران به صورت مثبت برخورد کردن. مثبت‌اندیشی به این معناست که انتظار داشته باشیم تا در دنیا به بهترین چیزها برسیم و یقین داشتن به این که به خواسته‌های خود خواهیم رسید. برای داشتن یک زندگی مثبت‌تر، اولین قدم، آن است که احساسات، افکار و باورهای خود را (۱).

در باب مثبت اندیشی آیات و روایات متعددی از سوی قرآن و ائمه معصومین (ع) بیان شده است از جمله اینکه: امام علی (ع) می‌فرماید: «به کلمه‌ای که از (دهان) کسی خارج می‌شود و تو برایش احتمال خیری می‌یابی گمان بد مبر». از سویی دیگر حضرت علی (ع) می‌فرماید: «شادمانی، گشایش خاطر می‌آورد» (آمدی، ح ۲۰۲۳). (۷). نیز در جای دیگر می‌فرماید: «اوقات شادی، غنیمت است» (۷). همچنین می‌فرماید: «هرکس شاداش اندک باشد، آسایش او در مرگ خواهد بود» (۸). بهترین آیین‌ها، با طبیعت آدمی و سازمان آفرینش او سازگار بوده، نیازمندی‌های طبیعی و فطری‌اش را برآورد؛ در غیر این صورت، نه قابل عمل است و نه می‌تواند آدمی را خوشبخت و سعادتمند سازد. تعالیم اسلام به دلیل توجه به این نیازها و متناسب بودنش با فطرت آدمی است. به گفته علامه طباطبایی، اسلام، نه انسان را از نیروها غریز و خواسته‌هایش محروم می‌کند و نه همه توجه را به تقویت جنبه‌های مادی معطوف می‌دارد؛ نه او را از جهانی که در آن زندگی می‌کند، جدا می‌سازد و نه او را بی‌نیاز از دین و شریعت، به حساب می‌آورد و این سه زاویه، مثالی را ترسیم کرده که انسان در محدوده آن کمال مقصود خود را به دست می‌آورد و به سعادت ابدی می‌رسد و اگر یکی از این زاویه‌ها باز شود و نادیده تلقی گردد، انسان را دچار سقوط می‌کند و از اوج انسانیت به ورطه هلاکتش می‌کشاند (۹). بی‌تردید نحوه تفکر مثبت نگرانه و امیدوارانه به زندگی است که در آن انسان به جنبه‌های خوشایند و روشن زندگی خود توجه کافی می‌کند و از پرداختن به یاس و احساسات نابجا و مخرب دوری می‌جوید. این نوع تفکر دارای آثار و برکات فراوانی در زندگی است. هرچند تاکنون کتاب‌های مختلفی در این زمینه نگارش یافته است، کمتر منبعی می‌توان یافت که به مثبت‌اندیشی از نگاه متون اسلامی (آیات و روایات) نگریسته باشد. در نظام تعلیم و تربیت اسلامی نوع نگاه انسان به دنیا می‌تواند منجر به پیامدهای مثبت یا منفی شود. نگاه منفی و انزواطلبانه و پشت به دنیا نه تنها مورد تأکید مریبان بزرگوار نظام تعلیم و تربیت اسلام نبوده بلکه توسط معصومین (ع) مورد مذمت نیز قرار گرفته است. این نوع نگاه می‌تواند منجر به اضطراب، سستی، تنبلی، عدم تحرک اجتماعی و نهایتاً عقب‌ماندگی اقتصادی و اجتماعی و نهایتاً توسعه همه‌جانبه اجتماعی بشود (۱۰). آینده هر فردی تا حد بالایی به نگرش او بستگی دارد و مثبت اندیشیدن می‌تواند مقدمات موفقیت و کامیابی را برای فرد فراهم نماید. یکی از بازخوردهای مثبت اندیشی داشتن روان سالم است، بدین خاطر در آموزه‌های حضرت علی (ع) به ابعاد مثبت و سازنده رفتارها، صفات افراد و افکار سازنده توجه زیادی شده است. حضرت علی (ع) نه تنها خود به این موارد توجه داشتند، بلکه دیگران را نیز

خلاقیت انسان‌ها دارد. اساسی‌ترین نکته برای یافتن راهی به منظور زندگی بهتر، این باور است که برای تغییر در جهت مثبت و بهتر شدن، هیچ‌گاه برای انسان‌ها دیر نیست، مهم این است که بدانند می‌شود تغییر کرد بنابراین، انعطاف اولین شرط تغییرپذیری و نشانه یک ذهن برتر است که آموزه‌های حضرت علی (ع) این نوع نگرش را تأیید می‌نمایند و بر آنان تأکید دارند.

از سویی با توجه به اهمیت و جایگاه قوه مثبت اندیشی در اندیشه اسلامی، برنامه‌های درسی باید به نحوی باشد که تلاش و پویای فکری متربیان را به گونه‌ای تنظیم کند تا هدایت آنان به سمت مثبت‌گرایی و مثبت اندیشی و حقیقت‌هستی میسر گردد، بر این اساس برنامه‌های درسی نیز باید بر این اصل استوار باشند که متربیان را به سوی حقیقت‌هستی رهنمون نماید و این در سایه برانگیختن قوه تفکر و مثبت اندیشی امکان‌پذیر است بدین خاطر، محقق بر آن شده که دلالت‌های تربیتی اصل مثبت اندیشی را بر اساس آموزه‌های حضرت علی (ع) مورد واکاوی قرار دهد. در حوزه پژوهشی و زوایای پنهان این پژوهش نسبت به پژوهش‌های قبلی باید بیان داشت که واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع)، تأثیرات فوق‌العاده‌ای بر تعلیم و تربیت دارد؛ زیرا اصول و روش‌های بیان‌شده در این پژوهش برگرفته از آموزه‌های حضرت علی (ع) می‌باشد که می‌توان از دستاوردهای آن در مراکز آموزشی استفاده نمود. همچنین با بررسی پژوهش‌ها در داخل و خارج در راستای موضوع مشخص شد که تاکنون پژوهشی جامع در مورد واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) به منظور ارائه دلالت‌های تربیتی و اعتباربخشی آن انجام نگرفته است، بر همین اساس تعیین واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) بسیار ضروری است.

در حوزه کاربردی نیز باید گفت که نتایج واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) به منظور ارائه دلالت‌های تربیتی و اعتباربخشی آن می‌تواند به شناسایی نقاط قوت و ضعف حوزه مثبت اندیشی کمک زیادی نماید. همچنین بسترسازی آموزشی در زمینه‌ی واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) می‌تواند جهت ارائه به مراکز تربیتی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، مراکز تربیتی وزارت آموزش و پرورش، دانشگاه‌های سراسر کشور و دیگر نهادهای مرتبط راهکارهایی در جهت رفع موانع و مشکلات مثبت اندیشی و ایجاد برنامه‌ای برای افزایش مهارت‌های مثبت اندیشی ارائه دهد.

علیرغم پژوهش‌های قبلی در باب مثبت اندیشی خلأهایی در این حوزه وجود دارد که با انجام این پژوهش تا حدی مرتفع می‌شود، از جمله اینکه تاکنون پژوهشی جامع در مورد واکاوی مفهوم مثبت اندیشی انجام نگرفته است، بر همین اساس تعیین واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) می‌تواند خلأ مفهوم شناسی مثبت اندیشی را تا حدی برطرف نماید. در این پژوهش همچنین دلالت‌های تربیتی مفهوم مثبت اندیشی ارائه شد که تاکنون در پژوهش‌های قبلی ارائه نشده و این امر نیز بستر و جایگاه مناسبی برای کاربران این حوزه داشته است. در ضمن در این پژوهش با روش تحلیل مضمون به شیوه‌ی استقرایی به صورت گام‌به‌گام و منسجم به واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های

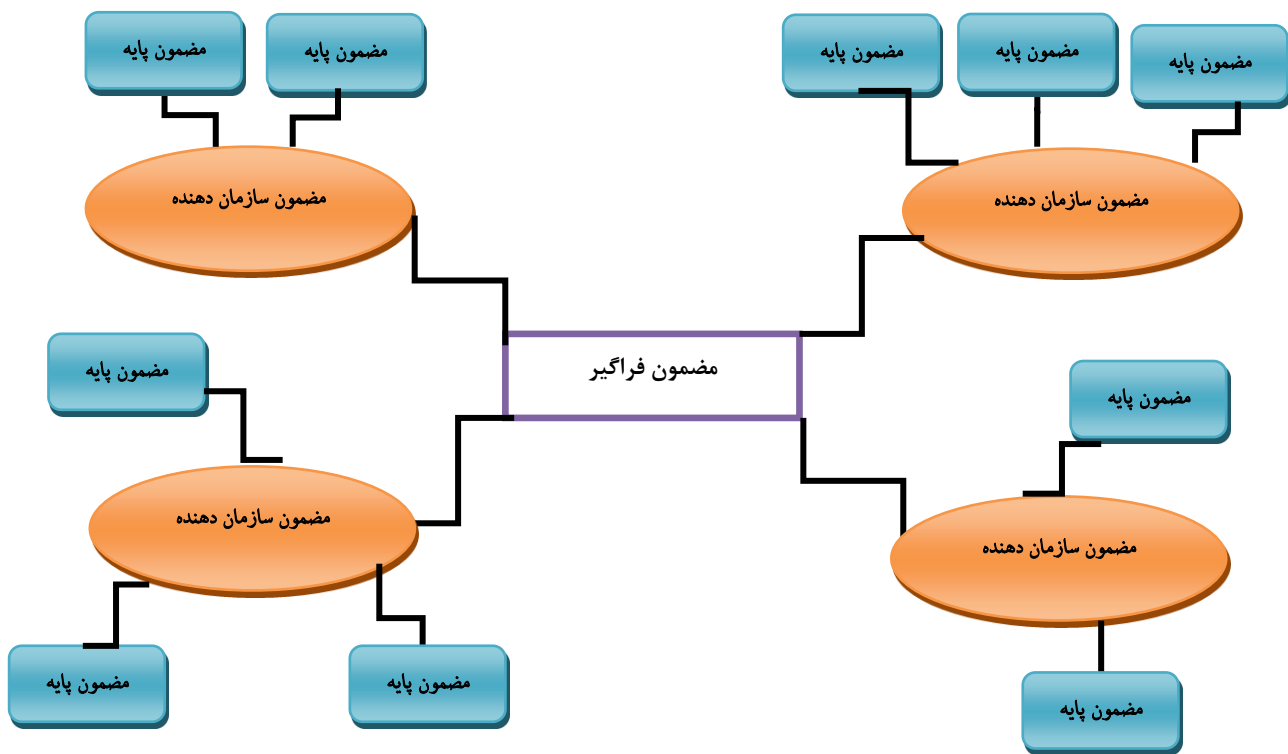
زندگی است که در آن انسان به جنبه‌های خوشایند و روشن زندگی خود توجه کافی می‌کند و از پرداختن به یاس و احساسات ناپجا و مخرب دوری می‌جوید. این نوع تفکر دارای آثار و برکات فراوانی در زندگی است. (۱۰).

از طرفی مثبت‌گرایی و نقش آن در زندگی انسان از منظر قرآن کریم عنوان پژوهشی است که توسط نادری انجام شد. نتایج پژوهش حاکی از این بود که توجه به مثبت اندیشی و مثبت‌گرایی امری نیک شمرده می‌شود. در آیات متعددی از قرآن، ارزش‌هایی همچون: صداقت، قناعت، تواضع و ... زمینه‌های مثبت‌گرایی را برای انسان فراهم می‌سازد. از سویی دیگر هر آن‌چه که زمینه‌ساز منفی‌گرایی است، مورد نکوهش قرار می‌دهد (۱۵). همچنین شیوه‌های تقویت نگرش مثبت و موانع مثبت اندیشی از دیدگاه قرآن کریم و نهج‌البلاغه عنوان پژوهش مقدسی و همکاران بود. نتایج پژوهش حاکی از این بود که ذهن آدمی کارگاه تولید فکر است. موفق‌ترین انسان‌ها کسانی هستند که توانسته‌اند در ذهن خود اندیشه‌های مثبت داشته باشند. در حقیقت نوع و کیفیت افکار و اندیشه آدمی، سازنده نوع و کیفیت زندگی انسان است. اندیشه‌های مثبت بر غنای زندگی می‌افزاید، به انسان امکان و قدرت می‌دهد تا احساس قدرت بیشتری کند و به اطمینان خاطر بیشتری برسد. مثبت اندیشی صرفاً یک موضوع انگیزه‌بخشی نیست، بلکه تأثیری سازنده و قابل اندازه‌گیری بر شخصیت، سلامتی و میزان انرژی و خلاقیت انسان دارد. اساسی‌ترین نکته برای یافتن راهی به منظور زندگی بهتر، این باور است که برای تغییر در جهت مثبت و بهتر شدن، هیچ‌گاه دیر نیست، مهم این است که بدانیم می‌شود تغییر کرد. برای تغییر کردن باید انعطاف‌پذیر شد انعطاف اولین شرط تغییرپذیری و نشانه یک ذهن برتر است. آیات قرآن کریم و نهج‌البلاغه این نوع نگرش را تأیید می‌نمایند (۱۶). محققان و همکاران در پژوهشی به تحلیلی از مبانی و مؤلفه‌های مثبت اندیشی و راهکارهای پیدایش آن در اسلام و عهد جدید پرداخت. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که مفهوم مثبت‌اندیشی در ادیان توحیدی اسلام و مسیحیت از راه کلیدواژه امید قابل پیگیری است که متعلق اصلی این امید، در بینش توحیدی اسلام، خداوند سبحان و در اناجیل سه‌گانه (متی، مرقس و لوقا) و نیز تعالیم پولس، وعده فرارسیدن ملکوت است. در تفکرات یوحنا نیز، مسیح سرچشمه امید به‌شمار می‌آید. البته گرچه پیرامون کیفیت دستیابی به این امید و راهکارهای تقویت آن، در ادیان فوق، اختلافاتی وجود دارد اما به‌طور کلی، امید، در دو حوزه فوق، مرتبط با هدفمندی حیات بشر بوده و در راستای زندگانی اخروی آدمی واقع شده است. از آثار و کارکردهای آن نیز، تقویت روح محبت و احسان به سایرین است (۱۷).

در بحث اهمیت و ضرورت پژوهش در حوزه نظری می‌بایست بیان نمود که حقیقت نوع و کیفیت افکار و اندیشه آدمی، سازنده نوع و کیفیت زندگی انسان است. اندیشه‌های مثبت بر غنای زندگی می‌افزاید، به انسان‌ها امکان و قدرت می‌دهد تا احساس قدرت بیشتری نماید و به اطمینان خاطر بیشتری برسد. همچنین مثبت اندیشی صرفاً یک موضوع انگیزه‌بخشی نیست، بلکه تأثیری سازنده و قابل اندازه‌گیری بر شخصیت، سلامتی و میزان انرژی و

پژوهش حاضر در زمره پژوهش‌های کیفی بود که با استفاده از روش تحلیل مضمون و بر مبنای رویکرد استقرایی انجام شده است. تحلیل مضمون روشی فرایندی است که برای تحلیل داده‌های متنی به کار می‌رود و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است که هم برای بیان واقعیت و هم برای تبیین آن به کار می‌رود (۱۸). در این پژوهش با توجه به اینکه از متد آتراید استرلینگ استفاده شده، پژوهشگر در تحلیل مضامین و دست‌یابی به مدل نهایی پژوهش از ابزار شبکه مضامین بهره جسته است. شبکه مضامین روش مناسبی در تحلیل مضمون است و آنچه که شبکه مضامین عرضه می‌کند نقشه‌ای شبیه تارنما به‌منابا اصل سازمان دهنده و روش نمایش است. شبکه مضامین بر اساس روندی مشخص مضامین پایه (کدها و نکات کلیدی متن)، مضامین سازمان دهنده (مضامین به‌دست‌آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه) و مضامین فراگیر (مضامین عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به‌منابا کل) را نظام‌مند می‌کند. سپس این مضامین به‌صورت نقشه‌های شبکه تارنما رسم و مضامین برجسته هر یک از این سه سطح همراه با روابط میان آن‌ها نشان داده می‌شود (۱۵).

حضرت علی (ع) پرداخته که این مورد هم قبلاً توسط محققان صورت نگرفته است که این مسأله هم پژوهش حاضر را با پژوهش‌های قبلی متفاوت‌تر می‌نماید و هم می‌تواند تا حدی خلاصه‌ای موجود در زمینه مفهوم مثبت اندیشی را برطرف نماید. از سویی فهم آموزه‌های حضرت علی (ع) به‌عنوان امام اول شیعیان نسبت به پدیده مثبت اندیشی دارای جایگاه خاصی است، چراکه تربیت فراگیرانی با ذهنیتی مثبت اندیش و مبتنی بر رویکردهای اسلامی از اولویت خاصی برخوردار است و در نظام‌های تربیتی یکی از کارهای اساسی در حوزه فلسفه تعلیم و تربیت است. از طرفی پژوهش حاضر، به سهم و مجال خود، نگاهی به اصطلاحات مرتبط با مثبت اندیشی دارد و سرانجام دلالت‌های تربیتی آن را در آموزه‌های حضرت علی (ع) مورد واکاوی قرار داد. همچنین هدف کلی این پژوهش واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) به‌منظور ارائه دلالت‌های تربیتی و اعتباربخشی آن می‌باشد و اینکه پژوهشگر به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که ماحصل واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) به‌منظور ارائه دلالت‌های تربیتی و اعتباربخشی آن چیست؟

نمودار ۱. ساختار یک شبکه مضامین (Attride-Stirling, 2001)

الکترونیکی معتبر علمی در دسترس در زمینه مثبت اندیشی از منظر آموزه‌های حضرت علی (ع) مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها در قالب مضامین پایه، مضامین سازمان دهنده و مضامین فراگیر دسته‌بندی و شبکه مضامین ترسیم شد. بررسی و واکاوی متون و

حوزه پژوهش: جهت تحلیل مضامین مرتبط با مثبت اندیشی آموزه‌های حضرت علی (ع) و ترسیم شبکه مضامین از کلیه منابع مکتوب و دیجیتال در دسترس مرتبط با مثبت اندیشی استفاده شده است. بدین‌صورت که با استفاده از رویکرد هدفمند منابع چاپی و

پژوهش نمود، جملات استخراج شده در جدولی که قبلاً توسط محقق تهیه شده بود قرار گرفتند. برای تحلیل داده‌ها از روش کدگذاری موضوعی استفاده شد. کدهای اضافی و مشترک حذف و سه ستون تحت عناوین مضامین پایه که شامل (کدها و نکات کلیدی متن)، مضامین سازمان دهنده که شامل (مضامین به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه) و مضامین فراگیر (مضامین عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به مثابه کل) دسته‌بندی شد. سپس این مضامین به صورت نقشه‌های شبکه تارنما رسم و مضامین برجسته هر یک از این سطوح و روابط میان آن‌ها نشان داده شد.

اسناد مرتبط با مثبت اندیشی به صورت تدریجی انجام شد و تا سرحد اشباع ادامه یافت. به منظور پی بردن به معانی و پیام‌های نهفته در متون و منابع چاپی و الکترونیکی مرتبط با مثبت اندیشی پس از شناسایی و استخراج متون چاپی و دیجیتال از پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر، محقق از ابزار فیش‌برداری از متون و اسناد استفاده نمود.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: یادداشت‌برداری و کدگذاری دو فعالیت هم‌زمان برای تحلیل داده‌های کیفی است. در این مرحله پس از شناسایی متون و اسناد مربوط به مثبت اندیشی، محقق شروع به واکاوی و گردآوری جملات مربوط به سؤال اصلی

جدول ۱. فرآیند گام به گام تحلیل مضمون

مرحله	گام	اقدام
	۱- آشنا شدن با متن مورد بررسی	۱-۱- پیاده‌سازی داده‌ها (در صورت لزوم) ۲-۱- مطالعه و مطالعه مجدد داده‌ها ۳-۱- نوشتن ایده‌های اولیه
	۲- ایجاد کدهای اولیه و کدگذاری	۱-۱- پیشنهاد چارچوب کدگذاری ۲-۱- تفکیک متن به بخش‌های کوچک‌تر ۳-۱- کدگذاری ویژگی‌های جالب داده‌ها
	تجزیه متن	۳- جستجو و شناسایی مضامین
۴- ترسیم شبکه مضامین		۱-۱- بررسی و کنترل همخوانی مضامین با کدهای استخراج شده ۲-۱- مرتب نمودن مضامین ۳-۱- انتخاب مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر ۴-۱- ترسیم نقشه مضامین ۵-۱- اصلاح و تأیید شبکه‌ها
		۵- تحلیل شبکه مضامین
	ترکیب متن	

یادداشت‌برداری از متون و اسناد، استنباط‌ها و ساختار مقوله‌ها به روش حسابرسی تأمین شده است و کلیه مراحل پژوهش طی گردیده است.

یافته‌ها

یافته‌های حاصل از این پژوهش بعد از حذف مضامین مشترک، ۳۵۰ کد مضمون است که حاکی از واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) است. این مضامین تحت سه عنوان کلی، مضامین پایه، مضامین سازمان دهنده و مضامین فراگیر دسته‌بندی گردیدند.

الف: مضامین پایه: مضامین پایه استخراج شده از متون و منابع شامل کد مضمون‌های جدول ۲ بوده است.

ب: مضامین سازمان دهنده: این مضامین یک رده بالاتر از مضامین پایه هستند. مضامین سازمان دهنده به طور هم‌زمان ایده‌های اصلی

اعتبارسنجی کیفی داده‌ها: در پژوهش حاضر، برای تعیین اعتبار درونی (قابلیت اعتبار) یافته‌ها علاوه بر اینکه داده‌ها با مطالعه مبانی نظری، پیشینه تحقیق و ارتباط و همسویی با سؤال تحقیق، انتخاب و تأیید شدند، برای تأیید دقت و صحت داده‌ها، در مورد اعتبار مطالعه از شیوه بررسی به وسیله اعضای پژوهش استفاده گردید. به این ترتیب که برای «باورپذیری» (اعتبار) یافته‌ها پس از تجزیه و تحلیل مبانی نظری به روش کدگذاری و طراحی و تشکیل شبکه مضامین، نتایج به دست آمده در اختیار تعدادی از اساتید که در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی صاحب نظر بوده‌اند قرار داده شد و پس از اخذ نظرات آنان اقدامات اصلاحی انجام و تجدیدنظرهایی به عمل آمد. برای افزایش اطمینان‌پذیری پژوهشگر تلاش نمود یافته‌های متون مورد استفاده را چندین بار بازخوانی نماید تا قسمت‌های مهم انتخاب شود. به عبارت دیگر در این پژوهش «اطمینان‌پذیری» با توجه به رویه انجام کار شامل

ارائه شده توسط چند مضامین پایه را دسته‌بندی می‌کنند و فرضیات اصلی مضمون گسترده‌تری را که اساساً در متون معانی ویژه پیدا می‌کند تشریح می‌کنند.

ج: مضامین فراگیر: مفاهیم مثبت اندیشی به‌عنوان مضامین فراگیر در این پژوهش قلمداد گردیده‌اند. مضامین پایه، مضامین سازمان دهنده و مضامین فراگیر مرتبط با مثبت اندیشی آورده شده است.

جدول ۲. مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر مثبت اندیشی

مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۲- باور به عاجز بودن حسابگران و تلاشگران از شمارش نعمت‌های خداوند ۵- باور به وجود خداوند متعال ۷- مؤثر دانستن خداوند کارها ۱۸- توجه کردن به تفسیر منطقی امور پیش رو ۲۳- باور به آزمایش‌ها و مشکلات برای انسان در دنیا ۲۵- باور داشتن به کمک خداوند از طریق پیامبر (ص) و ائمه (ع) ۲۸- باور داشتن به کمک خداوند ۲۹- اعتقاد و باور به رهایی از گرفتاری‌ها و مشکلات ۴۱- باور داشتن به عظمت، بزرگی و قدرت خداوند ۴۳- باور داشتن به طلب یاری از خداوند ۴۴- باور داشتن به هدایت خداوند ۴۵- باور به بی‌نیازی خداوند ۴۶- باور به ستایش خداوند ۴۷- باور به خدای یکتای بی‌شریک ۵۲- باور به پیامبر (ص) به‌عنوان بنده و فرستاده خداوند ۵۳- باور به عدم شک و تردید به قرآن ۵۵- ترس از کیفرهای الهی ۵۶- باور به کمک پیامبر (ص) در فتنه‌ها و گرفتاری‌ها ۵۷- باور به چراغ هدایتگری پیامبر (ص) ۵۸- باور مردم جاهل به اطاعت از شیطان ۷۰- توجه به شکم پارگی ابابکر در خلافت ۷۲- باور به شکیبایی و صبر ۷۳- باور به تحمل ناراحتی و رنج‌ها ۷۸- سرای آخرت متعلق به اطاعت‌کنندگان ۸۲- باور به خلقت انسان توسط پروردگار ۸۶- باور به بد بودن قطع سخنان حضرت علی (ع) ۸۳- توجه به عظمت خداوند ۱۱۰- توجه به نترسیدن حضرت علی (ع) از جنگ و حوادث ۱۱۱- توجه به نترسیدن حضرت علی (ع) از مرگ ۱۳۷- عدم هراس از فراوانی دشمن ۱۳۸- اعتماد به پیروزی قطعی خداوند ۱۶۴- عبرت و پند گرفتن از عذاب‌ها ۱۶۵- تقوا و خویش‌داری پیشه کردن ۱۷۸- نادانی انسان همین بس که قدر خویش نشناسد ۱۷۹- تقوا گری دچار نابود نمی‌گردد ۱۸۹- باور به بیان هر چیزی در قرآن ۱۹۰- باور به عدم اختلافی در قرآن ۱۹۱- باور به‌ظاهر زیبای قرآن ۱۹۲- باور به شگفت‌آور بودن قرآن ۱۹۳- باور به اسرار نهفته و پایان‌ناپذیر قرآن ۱۹۴- باور به وجود تاریکی‌ها بدون قرآن	تفسیر منطقی	جنبه شناختی

مضامین فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه
		۲۱۱- باور به فانی بودن ثروت و فرزندان در دنیا
		۲۲۱- باور به دوام نداشتن مال دنیا
		۲۲۳- باور به بد بودن خیانت‌کاری
		۲۲۴- توجه به دفاع نکردن از حق
		۲۲۷- باور به پاسداری حضرت محمد (ص) از وحی الهی
		۲۴۱- باور به دشواری قیامت
		۲۴۲- باور به فانی بودن این دنیا
		۲۴۳- کوتاهی نسبت به عمل نیک مساوی با زیان‌کاری
		۲۵۴- مغرور شدن به گفتار
		۲۵۵- نداشتن امید به افراد مغرور
		۲۵۶- پرهیز از شعار دادن و عمل نکردن
		۲۵۷- پرهیز از امیدواری به غیر از خداوند
		۲۵۸- فراموش کردن پرهیزکاری در کارها
		۲۵۹- پرهیز از خودکامگی و ستمکاری
		۲۶۰- پرهیز از بی‌تابی و تندروی در کار
		۲۶۱- پرهیز از سوار شدن بر مرکب سرکش
		۲۶۲- تجاوز و سرکشی افراد ستمگر
		۲۶۶- باور به نقش امکانات مالی در فساد
		۲۶۷- باور غلط عده‌ای به تباه کردن دین جهت بدست آوردن دنیا
		۲۶۸- باور غلط عده‌ای جهت معاوضه جانشان با دنیا
		۲۶۹- باور به ریاکاری جهت به دست آوردن دنیا
		۲۷۰- ریاکاری به قناعت بالباس آراسته
		۲۷۶- باور به دل نبستن به دنیای فانی
		۲۸۰- باور به مقابله با کفر و شرک
		۲۸۱- باور ترسیدن و ناتوان نشدن در مقابل کفر و شرک
		۲۸۲- باور به برپایی احقاق حق
		۲۸۳- باور به مقابله با کافران و فریب‌خوردگان
		۲۸۸- باور به حق مردم بر امام و امام بر مردم
		۲۸۹- باور به یگانگی و بی‌مانندی خداوند
		۲۹۰- حضرت محمد (ص) بنده و فرستاده خداوند
		۲۹۷- باور به گرفتن حق از نیرومندان
		۲۹۸- باور به تسلیم بودن در برابر خداوند
		۳۰۰- باور به دوری از جدال و خونریزی
		۳۰۱- باور به وفادار بودن به پیمان و عهد با رسول خدا (ص)
		۳۰۵- باور به دنیای فانی و زودگذر
		۳۳۳- باور به فانی بودن دنیا
		۳۳۴- باور به فریبنده بودن دنیای فانی
		۳۲۰- باور به کوتاه بودن دنیا
		۳۲۶- باور به در نظر گرفتن جوانب کار
		۳۲۷- باور به پذیرفتن عواقب کار
		۳۲۹- باور به فراوانی نعمت‌های خداوند
		۳۳۲- باور به رحمت و نعمت‌های بی‌پایان خداوند
		۳۳۷- باور به پناه بردن در سختی‌ها به خداوند
		۳۳۹- باور به گرفتار شدن به عذاب خداوند
		۳۴۰- باور به ستایش پروردگار
		۳۴۱- باور به پایان‌ناپذیری نعمت‌های خداوند

مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
<p>۳۴۲- باور به پایان ناپذیری بخشش‌های خداوند ۳۴۳- باور به آگاهی خداوند از اسرار نهان ۳۴۴- باور به نشانه‌های آشکار خداوند در سراسر هستی ۳۴۵- باور به نهان بودن خداوند از دید بندگان ۳۴۶- باور به والا و برتر بودن خداوند ۳۴۷- باور به نزدیکی خداوند به بندگان ۳۵۰- باور به برتری خداوند بر منکران</p>		
<p>۱- عاجز بودن سخنوران از ستایش خداوند ۴- باور به عجز انسان از شناخت خداوند ۹- مذموم بودن نشناختن خداوند ۲۱- باور به باز بودن در توبه بر روی انسان ۲۲- باور به وعده بازگشت به بهشت برای انسان ۲۴- باور به ازدواج و داشتن فرزند ۲۷- اعتماد و باور به نشانه‌های استوار ۳۰- اعتماد و باور به همراهی خداوند با انسان‌ها ۳۱- باور داشتن به حضور جانشینان پیامبر (ص) در زمین جهت گمراه نشدن مردم ۳۸- باور داشتن به وعده آتش برای گناهان بزرگ ۳۹- باور داشتن به وعده بخشش برای گناهان کوچک ۳۲- اعتماد و باور به کتاب پروردگار ۳۳- باور داشتن به حلال و حرام ۳۴- باور داشتن به واجب و مستحب ۳۵- باور داشتن به ناسخ و منسوخ ۳۶- باور داشتن به پندها و مثل‌ها ۳۷- باور داشتن به مباح و ممنوع ۴۰- باور به کعبه به‌عنوان نماد تواضع بندگان ۴۲- باور داشتن به تکمیل نعمت‌ها برای انسان ۴۸- باور به صحنه‌های هولناک روز قیامت ۴۹- باور به یگانگی خداوند ۵۰- باور به احسان خداوند ۵۱- باور به وجود شیطان ۶۱- باور به غرور فاسدان ۶۲- باور به عذاب و بدبختی برای فاسدان ۶۵- باور به تعلق جامه خلافت به حضرت علی (ع) ۶۶- باور به تعلق داشتن همه علوم در حضرت علی (ع) ۷۱- باور به سرکش بودن زمامداری ۷۷- باور به فراوانی مردم در روز بیعت ۷۹- آینده از آن پرهیزکاران ۸۰- دل‌بستگی به ظواهر دنیوی ۸۱- سرای آخرت متعلق به دستگیران ۸۷- باور به نجات از تاریکی و جهالت توسط اهل بیت (ع) ۸۸- باور به هدایت توسط اهل بیت (ع) ۸۹- باور به رسیدن به مردم اوج ترقی توسط اهل بیت (ع) ۹۰- باور به ایجاد نور و روشنایی توسط اهل بیت (ع) ۹۲- توجه به حقیقت از سوی اهل بیت (ع) ۹۷- نجات از تاریکی و گمراهی توسط حضرت علی (ع) ۹۸- باور به راهنمایی مردم توسط حضرت علی (ع)</p>	<p>انتظار مثبت</p>	<p>جنبه شناختی - عاطفی</p>

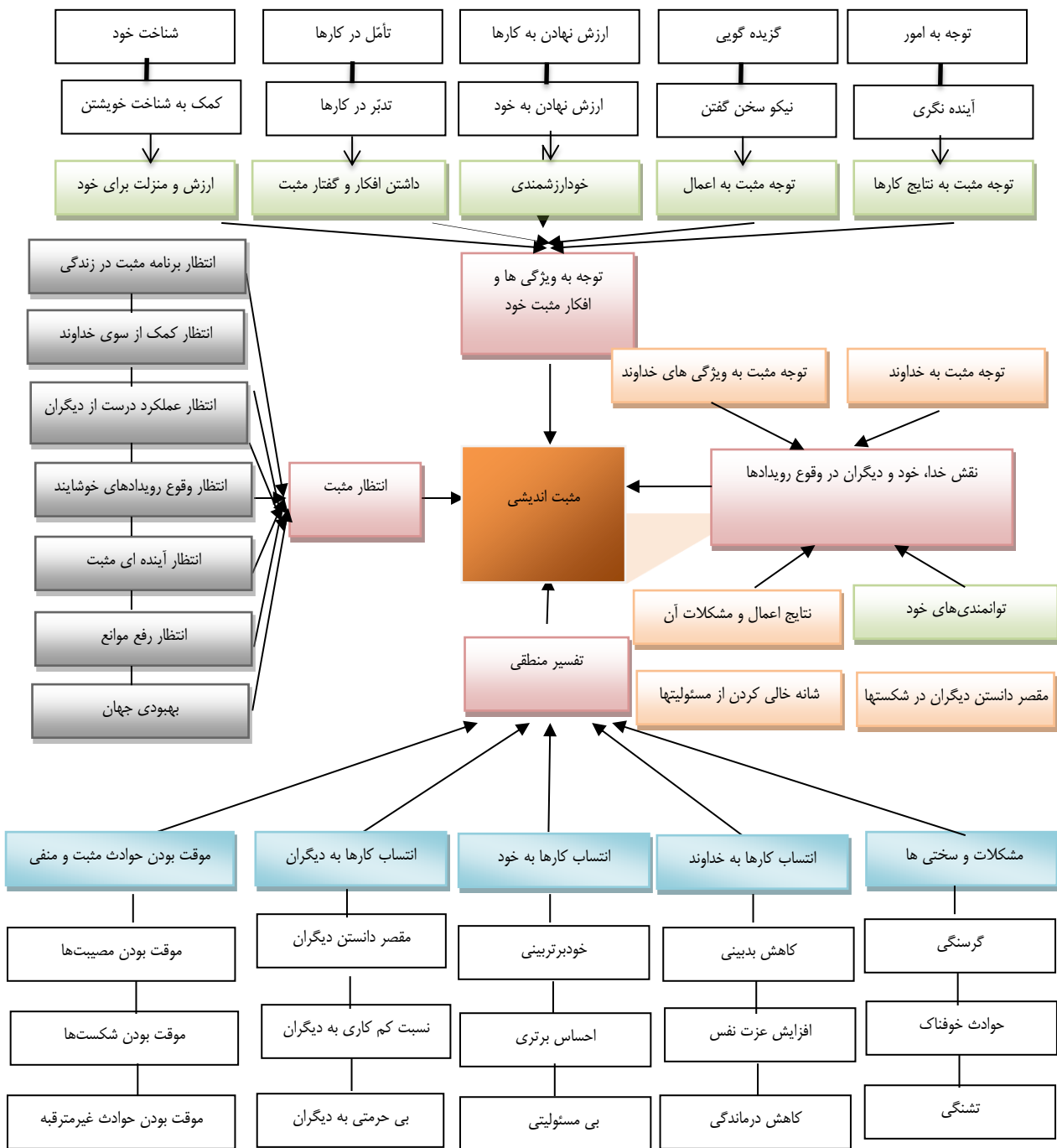
مضامین فرآگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه
		۱۱۵- یاری دادن به انسان‌های حق طلب
		۱۱۶- روی گردانی از حق خوران
		۱۱۷- روی گردانی از نافرمانان
		۱۳۲- عدم پوشیدگی حق بر امام (ع)
		۱۳۳- باور به رهایی نیافتن منحرفین از گرداب
		۱۴۰- توجه به تقویت دین و ایمان به وسیله شهدا
		۱۴۱- هم عقیده و هم آرمانی بودن در امور
		۱۴۳- ترسو بودن و بی‌دست‌وپا بودن
		۱۴۸- آموزش افراد بی‌گناه از سوی خداوند
		۱۴۹- عذاب خداوند از همه سو بر گناهکاران
		۱۵۰- غرق شدن سرزمین گناهکاران از سوی خداوند
		۱۵۱- بد بودن سرزمین گناهکاران
		۱۵۲- غرق شدن سرزمین گناهکاران
		۱۵۴- گرفتار شدن به گناه در سرزمین گناهکاران
		۱۵۵- غفو و آموزش افراد بی‌گناه از سوی خداوند
		۱۵۶- توجه به غفو و مغفرت خداوند
		۱۶۰- بازگرداندن بیت‌المال به صاحبان اصلی
		۱۶۷- باور به پرهیز از ناحقی
		۱۶۸- افتادن گناهکاران در آتش دوزخ
		۱۶۹- تقوای پیشگی دروازه ورود به بهشت
		۱۷۰- باور به پیکار حق و باطل
		۱۷۱- تلاش و کوشش برای بهشت و نرفتن به دوزخ
		۱۷۲- تلاش و کوشش برای رفتن به سوی حق
		۱۷۴- بازگشت همه به سوی سنت پیامبر (ص)
		۱۷۵- ادعا کنندگان به باطل نابودند
		۱۷۶- دروغ دهندگان زیان می‌کنند
		۱۷۷- هر کس با حق در افتاد هلاک می‌شود
		۱۸۰- میسر بودن توبه پس از زشتی‌ها
		۱۸۱- ستایش نکردن کسی جز پروردگار
		۱۸۲- سرزنش نکردن دیگران در کارها
		۱۸۴- جایگاه غلط انسان‌های نادان در بین امت
		۱۸۵- باور به حرف‌های بوج و تو خالی و رأی و نظر دروغین در قضاوت
		۱۸۷- باور دارند چیزی زشت‌تر از معروف، و نیکوتر از منکر نیست
		۱۸۸- باور به پرهیز اختلاف در بین مردم از سوی خداوند
		۱۹۵- باور به لعنت خداوند بر متکبران
		۲۱۷- باور به دوام نداشتن مال دنیا
		۲۱۵- باور به نیاز به هم‌نشینی با خویشاوندان
		۲۱۶- باور به کمک به تهیدستان
		۲۱۸- باور به تداوم خویشاوندی با محبت
		۲۲۲- امانت‌دار بودن نسبت به رهبر خود
		۲۲۸- باور به نداشتن یاری جز اهل بیت (ع)
		۲۳۶- جهاد و مبارزه نکردن مساوی با ذلت
		۲۳۸- پاداش برندگان بهشت و کیفر عقب‌ماندگان آتش
		۲۳۹- باور به توبه کردن از اشتباهات
		۲۴۰- باور به اعمال نیک قبل از قیامت
		۲۴۴- به یاد خدا بودن در خوشی‌ها و ناخوشی‌ها

مضامین فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه
		<p>۲۵۱- عدم احقاق حق توسط افراد ضعیف</p> <p>۲۵۳- باور به دست آمدن حق با تلاش</p> <p>۲۷۱- باور به روز رستاخیز و قیامت</p> <p>۲۷۲- باور مخلصانه برای دعوت مردم به سوی خداوند</p> <p>۲۷۳- باور به تقیّه و خویش‌نمایی در دنیا</p> <p>۲۸۵- باور کردن عده‌ای به بدبختی و ذلت دنیا به جای عزت و سربلندی آخرت</p> <p>۲۸۷- شکست به خاطر عدم همدلی</p> <p>۲۹۳- باور به قیام در راه خداوند و نترسیدن</p> <p>۲۹۴- باور به راهنمایی خداوند در قیام</p> <p>۳۰۲- باور به نور هدایت خداوند در شبهات</p> <p>۳۰۳- باور به گمراهی توسط دشمنان</p> <p>۳۰۶- بی باوری مردم بی‌دین نسبت به یاری پروردگار</p> <p>۳۰۷- باوری به یاری و کمک برادران خود</p> <p>۳۰۸- باور به اینکه فرمانی جز فرمان خدا نیست</p> <p>۳۱۰- توجه به مبارزه کردن با دشمنان</p> <p>۳۱۲- باور داشتن به رفاه نیکوکاران</p> <p>۳۱۳- باور به پرهیزگاری در حکومت پاکان</p> <p>۳۱۱- باور به گرفتن حق ضعیفان از نیرومندان</p> <p>۳۲۲- باور به حسابرسی در آخرت</p> <p>۳۲۴- باور به صبر در کار</p> <p>۳۲۵- باور به مدارا در امور</p> <p>۳۳۸- باور به همراهی پروردگار با بندگان در همه امور</p> <p>۳۲۱- باور به عمل کردن به امور در این دنیا</p> <p>۳۲۳- باور به واقع‌نگری در برخورد با دشمنان</p> <p>۳۲۸- باور به مأیوس نشدن از خداوند</p> <p>۳۳۰- باور به مأیوس نشدن از آمرزش خداوند</p> <p>۳۳۱- باور به سرپیچی نکردن از پرستش خداوند</p> <p>۳۳۵- باور به برداشتن بهترین توشه از دنیا</p> <p>۳۳۶- باور به قناعت داشتن در دنیا</p> <p>۳۴۹- گواهی نشانه‌های هستی به وجود خداوند</p>
		<p>۸- شناخت کمال خداوند</p> <p>۱۰- عدم نیاز به فکر و اندیشه مخصوص خداوند</p> <p>۱۲- شناخت جزئیات و آگاهی از جوانب کار</p> <p>۲۶- باور به توانمندی‌های پنهان شده عقل</p> <p>۵۴- باور به دلایل، استدلال و آیات الهی</p> <p>۵۹- باور به عترت پیامبر (ص)</p> <p>۶۰- باور به پیامبر (ص)، به‌عنوان مرجع احکام اسلامی و نگهبان کتاب آسمانی</p> <p>۶۹- باور به مفید بودن کار و تلاش</p> <p>۸۵- سکونت نکردن در مورد گرسنگی مظلومان</p> <p>۹۳- توجه به ترس از خداوند</p> <p>۱۰۸- باور به مرگ در راه خدا</p> <p>۱۱۲- آگاهی به علوم و حوادث پنهانی</p> <p>۱۱۳- باور به خبر حضرت علی (ع) از آینده</p> <p>۱۱۸- همراه نشدن با اهل تردید و شکاکان</p> <p>۱۱۴- آگاهی حضرت علی (ع) از همه امور</p> <p>۱۱۹- معیار قرار گرفتن شیطان در امور منحرفین</p>
	نقش خدا، خود و دیگران در وقوع رویدادها	جنبه شناختی

مضامین فرآگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه
		<p>۱۲۰- سخن گفتن شیطان از زبان منحرفین</p> <p>۱۲۱- گمراهی منحرفین از طریق شیطان</p> <p>۱۲۲- زیبایی کردارهای زشت در نظر منحرفین</p> <p>۱۲۳- شریک شدن در حکومت شیطان</p> <p>۱۲۴- سخن باطل گفتن منحرفین با زبان شیطان</p> <p>۱۲۵- باور به بیعت قلبی نه دستی</p> <p>۱۲۶- باور به داشتن مدرک و دلیل روشن بر ادعا</p> <p>۱۳۱- آگاهی حضرت علی (ع) از همه وقایع</p> <p>۱۳۰- همراهی منحرفین با شیطان</p> <p>۱۳۵- پیش‌مرگ شدن در راه خدا</p> <p>۱۵۳- وجود شر و فساد در سرزمین گناهکاران</p> <p>۱۵۷- پرهیز از دور بودن از خداوند</p> <p>۱۶۱- توجه به راحتی امور از طریق عدالت</p> <p>۱۷۳- قرآن و آثار نبوت، جاده مستقیم الهی</p> <p>۱۹۶- باور نداشتن نیرنگ بازان</p> <p>۱۹۷- باور به فرمانبرداری از خداوند</p> <p>۱۹۸- باور به آشکار شدن نهران ها</p> <p>۲۰۲- باور به اندرزها و پندهای آشکارا خداوند</p> <p>۲۰۳- باور به قیامت پیش روی شما</p> <p>۲۰۴- باور به مرگ پشت سر شما</p> <p>۲۰۵- باور به برگشت همه به سوی خداوند</p> <p>۲۰۶- پرهیز از نشانیدن ستم به جای حق</p> <p>۲۰۷- پرهیز از نشانیدن بی انصافی و بی عدالتی</p> <p>۲۰۸- باور داشتن به پروردگار و دینش</p> <p>۲۰۹- فرود آمدن تقدیرهای الهی از آسمان برای انسانها</p> <p>۲۱۰- مشخص بودن بهره و قسمت هر کس از سوی خداوند</p> <p>۲۲۰- باور به گمراهی و فساد مخالفان</p> <p>۲۲۹- باور به شکیبایی و صبر در حوادث</p> <p>۲۳۰- باور به فرو بردن خشم در حوادث تلخ</p> <p>۲۳۱- صبر و استقامت شعار پیروزی</p> <p>۲۳۲- باور به جهاد در راه خدا</p> <p>۲۳۳- باور به جهاد به عنوان لباس تقوا</p> <p>۲۳۴- ترک جهاد مساوی با ذلت و خواری</p> <p>۲۳۵- ترک جهاد مساوی با محروم شدن از عدالت</p> <p>۲۶۵- نترسیدن از حادثه‌های پیش رو</p> <p>۲۵۲- باور به دست آمدن حق با تلاش و کوشش</p> <p>۲۴۵- عدم حمایت از حق، مساوی با زیانکاری</p> <p>۲۴۶- نداشتن راهنمای خوب مساوی با هلاکت</p> <p>۲۸۶- باور به ترس از مرگ</p> <p>۲۸۴- باور کردن عده‌ای به زندگی زودگذر دنیا به جای قیامت</p> <p>۲۹۱- نافرمانی از دستور خداوند مایه حسرت و سرگردانی</p> <p>۳۰۴- باور به نهراسیدن از مرگ</p>
جنبه شناختی	توجه به ویژگی‌ها و افکار مثبت خود	<p>۳- لزوم ژرف‌اندیشی و نگاه مثبت به نعمت‌ها</p> <p>۶- ارزش بالای تفکر و اندیشه</p> <p>۱۱- ارتباط وقت و زمان با اندیشه</p> <p>۱۳- ژرف‌اندیشانه به خداوند نگاه کردن</p>

مضامین فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه
		۱۴- نگاه ژرف اندیشانه و متفکرانه به صفات خداوند
		۱۶- نگاه ژرف اندیشانه و متفکرانه به آفرینش آدم (ع)
		۱۷- داشتن نیروی اندیشه جهت تلاش و کوشش
		۱۹- قدرت تشخیص و مثبت اندیشیدن در مورد حق و باطل
		۲۰- شک و تردید بیجا بدترین آفت انسان
		۶۳- عدم مقایسه کسی یا گروهی با خاندان رسالت
		۶۴- باور به تعلق خلافت مسلمین و میراث رسالت به پیامبر (ص)
		۶۷- باور به صبر و بردباری خردمندانه
		۶۸- باور به کم اندیشی افراد
		۷۱- باور به کوتاه آمدن و صبر و تحمل
		۷۲- بد بودن زشتی‌ها و پلیدی‌ها
		۷۳- باور به بد بودن شکم‌بارگی
		۷۴- باور به بد بودن پرخوری
		۷۵- باور به بد بودن اسراف و زیاده‌روی
		۷۶- بد بودن اعمال زشت
		۸۴- باور به بد بودن شکم‌بارگی ستمگران
		۹۴- بد بودن حيله‌گری و فریب‌خوردگی
		۹۵- بد بودن تظاهر به دین‌داری
		۹۶- توجه به صفای باطن افراد
		۹۱- توجه به پنجاهای اهل بیت (ع)
		۹۹- باور به درستی حضرت علی (ع)
		۱۰۰- شک و تردید نداشتن در حق
		۱۰۱- اعتقاد به پیروزی حق بر باطل
		۱۰۲- پرهیز از فتنه‌انگیزی
		۱۰۳- پرهیز از اختلاف و ایجاد پراکندگی
		۱۰۴- پرهیز از فخر و برتری جویی
		۱۰۵- پرهیز از زمامداری نادرست
		۱۰۶- باور به نابود شدن زمامدار بد توسط مردم
		۳۰۹- باور داشتن به زمامدار برای حکومت
		۱۰۷- به‌موقع سخن گفتن
		۱۰۹- پرهیز از فخر و برتری جویی
		۱۲۷- باور به پرهیز از سستی در کارها
		۱۲۸- عمل به وظایف محوله در کارها
		۱۲۹- باور به داشتن مدرک و دلیل روشن بر ادعا
		۱۳۴- ثابت و استوار بودن در امور
		۱۳۶- ایستادگی و با قدرت بودن در کارها
		۱۳۹- ترکیب فکر و دل در امور با هم
		۱۴۲- عدم اختیار از خود داشتن در امور
		۱۴۴- پرهیز از اخلاق پست
		۱۴۵- پرهیز از پیمان شکستن
		۱۴۶- پرهیز از دورویی در دین
		۱۴۷- گرفتار شدن به کیفر گناهان
		۱۵۸- کمک نگرفتن از عقل‌های سست
		۱۵۹- همراه نشدن با افکار نادرست
		۱۶۲- پرهیز از ستم بر دیگران
		۱۶۳- پای بندی به سخنان خود

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه
مضامین فراگیر	<p>۱۶۶- پرهیز از دروغ‌گویی</p> <p>۱۹۹- باور به شنیدن ندای حق</p> <p>۲۰۰- باور به قرار گرفتن در راه راست</p> <p>۲۰۱- باور به نهی از حرام الهی</p> <p>۱۸۳- رها شدن انسان توسط خود</p> <p>۱۸۶- سخن نگفتن از روی علم و یقین</p> <p>۲۱۲- باور به ترس از خداوند</p> <p>۲۱۳- انجام دادن عمل نیک</p> <p>۲۱۴- پرهیز از ریا و خودنمایی</p> <p>۲۲۵- امانت‌دار نبودن</p> <p>۲۲۶- باور نداشتن به پند و تذکرها</p> <p>۲۳۷- ناقص بودن عقل و خرد</p> <p>۲۴۷- باور به پرهیز از هواپرستی</p> <p>۲۴۸- پرهیز از افکار و خواسته‌های پراکنده</p> <p>۲۴۹- شکست سنگ‌های سخت با سخن</p> <p>۲۵۰- عدم باور به سخنان و رفتار خود</p> <p>۲۶۳- بهره‌نگرفتن از دانستنی‌ها</p> <p>۲۶۴- پرسیدن از نادانسته‌ها</p> <p>۲۷۴- باور به بی‌ارزشی دنیا</p> <p>۲۷۵- باور پند و اندرز گرفتن از پیشینیان</p> <p>۲۷۷- باور به برپایی حق</p> <p>۲۷۸- باور به دفع باطل</p> <p>۲۷۹- باور به برپا داشتن حق</p> <p>۲۹۲- باور به داشتن برهان و دلیل قاطع برای کارهایتان</p> <p>۲۹۵- باور به عمل کردن نه شعار دادن</p> <p>۲۹۶- باور به عزیز بودن افراد ضعیف</p> <p>۲۹۹- باور به دروغ‌گو نبودن آن حضرت</p> <p>۳۱۴- باور به وفاداری و راستی</p> <p>۳۱۵- باور به زیرک نبودن افراد نیرنگ‌باز</p> <p>۳۱۶- باور به بی‌تدبیر بودن افراد نیرنگ‌باز</p> <p>۳۱۷- امر و نهی پروردگار از نیرنگ‌بازی</p> <p>۳۱۸- باور به دوری از هواپرستی و آرزوهای طولانی</p> <p>۳۱۹- باور به دوری از آرزوهای طولانی</p> <p>۳۴۸- باور به آگاه نبودن عقل‌ها بر حقیقت ذات خود خداوند</p>

شکل ۲. شبکه مضامین مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع)

هدفمند بود. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش کدگذاری موضوعی استفاده شد که کدهای اضافی و مشترک حذف و سه ستون تحت عناوین مضامین پایه، مضامین سازمان دهنده و مضامین فراگیر دسته‌بندی شد. سپس این مضامین به صورت نقشه‌های شبکه تارنما رسم و مضامین برجسته هر یک از این سطوح و روابط میان آن‌ها نشان داده شد. یافته‌ها نشان‌دهنده ۳۵۰ کد مضمون پایه، ۴ مضامین سازمان دهنده و ۳ مضمون فراگیر بود. بر اساس نتایج به

نتیجه‌گیری

این پژوهش درصدد واکاوی مفهوم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) به منظور ارائه دلالت‌های تربیتی و اعتباربخشی آن بود. پژوهش حاضر در زمره پژوهش‌های کیفی بوده که با استفاده از روش تحلیل مضمون و بر مبنای رویکرد استقرایی انجام شده است. حوزه پژوهش شامل کلیه متون و اسناد مکتوب و دیجیتال مرتبط با آموزه‌های حضرت علی (ع) با استفاده از رویکرد

معصومین علیهم السلام مورد مذمت نیز قرار گرفته است. این نوع نگاه می‌تواند منجر به اضطراب، سستی، تنبلی، عدم تحرک اجتماعی و نهایتاً عقب‌ماندگی اجتماعی و نهایتاً توسعه همه‌جانبه اجتماعی شود.

در پایان با توجه به اینکه در سراسر نهج‌البلاغه و دیگر آموزه‌های حضرت علی (ع) به ابعاد مثبت و سازنده رفتارها، صفات افراد، و افکار مثبت نگر توجه شده است پیشنهاد می‌گردد برنامه ریزان، مدیران و مراکز مرتبط با حوزه تعلیم و تربیت تمامی ابعاد، راهکارها و موانع پیش رو در حوزه مثبت اندیشی را که در کتب درسی مغفول مانده است مدنظر قرار دهند و در آموزش این مؤلفه‌ها اهتمام ورزند.

منابع

1. Quilliam S. Positive Thinking and Applied Positivism (Roshd), translated by Farideh Barati Sedeh and Afsaneh Sadeghi (2018), Tehran: Javaneh Roshd Publishing.2018. [in Persian].
2. Seligman M. The flourishing of positive psychology. Translated by Amir Kamkar, Tehran: Ravan Publishing. 2015. [in Persian].
3. Hampton A. Positive Attitude. Translated by Fahimeh Nazari, Tehran: Iran Institute Publishing. 2011. [in Persian].
4. Poursardar N, Poursardar F, Panahande AS, Sangari AS, et all. 2013. The effect of optimism (positive thinking) on mental health and life satisfaction: A psychological model of well-being. Hakim Magazine, 2013. 16(1): 49-42. [in Persian].
5. Haeri Zadeh Kh b. Creative Thinking and Creative Problem Solving, Tehran: Ney Publishing.2016. [in Persian].
6. Abdullahi Abed P, Razmi Ek. The role of positive thinking in solving life problems with emphasis on the verses of the Holy Quran and narrations. Bi-Quarterly Quran in the Mirror of Research, 2014. 2(2): 188-159. [in Persian].
7. Amadi A. Deceive Al-Hakam and Daral Al-Kalam, Qom: Publishing the Islamic Book House. 1987. [in Persian].
8. Majlis M. Baharalanvar, vol. 1, Tehran: Islamic Library Publication. 1403.
9. Tabatabai S M H. Al-Mizan, Beirut: Beirut Scientific Publishing. 2011. [in Persian].
10. Rostamnejad M, Rastegar Sefat R. A Study of Positive Thinking and Its Barriers from the Perspective of Quran and Hadiths, Quarterly

دست آمده عمده ترین مفاهیم مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) شامل تفسیر منطقی (مشکلات و سختی‌ها، انتساب کارها به خداوند، خود و دیگران و موقت بودن حوادث مثبت و منفی)، انتظار مثبت (انتظار کمک از سوی خداوند و دیگران، انتظار وقوع رویدادهای خوشایند)، نقش خدا، خود و دیگران در وقوع رویدادها (توجه مثبت به خداوند و توجه مثبت به ویژگی‌های خداوند) و توجه به ویژگی‌ها و افکار مثبت خود (توجه مثبت به نتایج کارها و توجه مثبت به اعمال) بود.

نتایج مذکور با یافته‌های ثابتی، حشمتی، رستم نژاد و همکاران، نادری، مقدسی و همکاران و محققان و همکاران همخوانی نسبی و انطباق دارد. (۱۱، ۲۰، ۱۰، ۱۵، ۱۶، ۱۷)

بررسی و تبیین سؤال فوق بیانگر این است که زندگی سرشار از نعمت‌ها و ثروت‌های نامحدود است و انسان‌ها حق و اختیار دارند تا در زندگی با نشاط زندگی کنند، ولی دستیابی به موفقیت در هر زمینه‌ای، به همت و تلاش انسان بستگی دارد و فقط خود شخص می‌تواند به خود کمک کند. در دنیایی که عده‌ای در آن احساس خوشبختی می‌کنند، عده دیگری از زندگی ناراضی‌اند. اندیشه‌ها و پندارهای ما، کیفیت زندگی ما را می‌سازند و هر چه انسان خوشبین‌تر و مثبت نگر تر باشد، از زندگی خود راضی‌تر و در نتیجه موفق‌تر است. طرز فکر انسان و نگرشی که به زندگی دارد، تأثیر زیادی در کیفیت زندگی او می‌گذارد. تفکر مثبت و خوشبین بودن به زندگی، از مهم‌ترین عوامل رشد و ارتقای انسان است. نگرش افراد به زندگی و اتفاق‌های روزمره، یکسان نیست؛ عده‌ای با دید مثبت به زندگی و حوادث آن می‌نگرند و عده‌ای چنین نیستند، ولی به‌هرحال نگرش شخص به زندگی، در روحیه و روان او تأثیر مهمی می‌گذارد؛ به‌طوری که تفکر مثبت می‌تواند باعث موفقیت و کامیابی انسان در زندگی گردد. به این دلیل، روانشناسان و درمانگران همواره به مردم سفارش می‌کنند که افکار منفی و بدبینانه را رها کرده و با دیدی امیدوارانه به خود و اطرافیان و جهان خلقت و حوادث آن بنگرند. از دیگر سو، ادیان آسمانی که هدفشان رشد انسان و بارور کردن استعدادهای عظیم انسانی است، به مباحث روان‌شناختی و روحی- روانی انسان‌ها توجه کامل نموده‌اند. از جمله مواردی که در سلامتی روان انسان نقش دارد و ادیان الهی به آن توجه نموده‌اند، مثبت اندیشی نسبت به خدا و جهان هستی و حوادث آن است. این موارد بارها در متون گران‌بهای اسلامی، قرآن، نهج‌البلاغه و روایات به‌صورت کاربردی بیان شده‌اند. اندیشیدن و نحوه فکر کردن نقش بسیار مهمی در زندگی انسان دارد. انسان‌ها همواره با نوع تفکر خود و نگرشی که به جهان دارند از یکدیگر متمایز می‌شوند. انسانی که مثبت می‌اندیشد، هیچ اتفاقی را در عالم شر و بد نمی‌داند، بلکه لحظه به لحظه آن را حساب شده و تحت کنترل خالق بزرگ عالم می‌داند. او از لطف و رحمت خداوند، احساس لذت و شادی می‌کند. خداوند شادی به‌دست‌آمده از شناخت و آگاهی انسان نسبت به لطف و رحمت الهی را تأیید می‌نماید. در نظام تعلیم و تربیت اسلامی نوع نگاه انسان به دنیا می‌تواند منجر به پیامدهای مثبت یا منفی شود. نگاه منفی و انزواطلبانه و پشت به دنیا نه‌تنها مورد تأکید مریبان بزرگوار نظام تعلیم و تربیت اسلام نبوده بلکه توسط

- Journal of Quran and Science, 2016. (18): 50-31. [in Persian].
11. Heshmati F. Positive thinking from the perspective of experts, the third world conference on psychology and educational sciences, law and social sciences at the beginning of the third millennium. 2016. [in Persian].
  12. Dehkhoda A S. Dehkhoda Dictionary, Tehran: University of Tehran Press. [in Persian].
  13. Keshavarz S, Sargord zadeh L. Dimensions of thinking from the perspective of the Holy Quran and its educational implications in the intellectual education of children and adolescents. Journal of Islamic Education, 2019. (28): 74-53. [in Persian].
  14. Nouri N. A new model of the components of optimism in Nahj al-Balaghah. Journal of Knowledge, 2008. (135): 3-22. [in Persian].
  15. Naderi Sh. Positivism and its role in human life from the perspective of the Holy Quran, M.Sc. Thesis, Payame Noor University, Tehran Province. 2016 [in Persian].
  16. Moqaddasi P, Karim Qasbeh, A. Ways to strengthen positive attitude and barriers to positive thinking from the perspective of the Holy Quran and Nahj al-Balaghah, the Second National Conference on Psychology of Educational and Social Sciences. 2016. [in Persian].
  17. Mohaghegheian Z, Azerbaijani M. An analysis of the principles and components of positive thinking and strategies for its emergence in Islam and the New Testament. Journal of Comparative Theology, 2015. 6(14): 57-74. [in Persian].
  18. Braun V. & Clarke V. "Using thematic analysis in psychology", Qualitative Research in Psychology, 2006. (3)2: 77-101.
  19. Abedi Jafari H., Taslimi MS, Faqih A, Sheikhzadeh M. Theme Analysis and Theme Network: A simple and efficient way to explain patterns in qualitative data. Strategic Management Thought, 2011. 5(55): 158-170. [in Persian].
  20. Sabeti R. beyond Positive Thinking (The Role of Beliefs in Limiting). Positive Delta Magazine, 2009. (10): 13-12. [in Persian].